

Uruszczak, Waclaw

Sejm koronacyjny w 1507 roku w Krakowie

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 7, 111-121

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WACŁAW URUSZCZAK

Sejm koronacyjny w 1507 roku w Krakowie

Krönungsreichstag im Jahre 1507 in Krakau

*...exactiones non ex debito seu obligatione,
sed de libera spontaneaue voluntate
ac merito arbitrio laudarunt*

[podatki nie z musu czy obowiązku,
lecz z wolnej i nieprzymuszonej woli,
a także ze słusznego przekonania uchwalili]

Zygmunt I w poręczeniu wolności podat-
kowych, 8 marca 1507 r. (*Corpus Iuris Polonici*
III, nr 13, s. 50); przekł. W.U.

1. Przygotowanie sejm walnego 1507 r.
2. Uczestnicy sejm.
3. Przebieg.
4. Postanowie-
nia: 4.1. Konstytucje doraźne; 4.2. Konstytucje wieczyste.
5. Inne formy aktywności sejm-
mu.
6. Podsumowanie.
7. Aneks.

1. Vorbereitungen auf den Reichstag 1507
2. Beteiligte am Reichstag.
3. Beratungen.
4. Bes-
chlüsse: 4.1. Vorläufige Verfassungen; 4.2. Ewige Verfassungen.
5. Andere Aufgaben des
Reichstags.
6. Resümee.
7. Annex.

1. Propozycję zwołania sejm walnego w Krakowie zaraz po koronacji Zygmunta Jagiellończyka na króla Polski wysunął na zjeździe elekcyjnym kanclerz Jan Łaski¹. W intencji kanclerza, zadaniem sejm miało być naradzenie się nad sposobem obrony państwa przed najazdami Tatarów i Turków. Inicjatywa ta zyskała przychylność senatu, który jeszcze podczas elekcji zdecydował o zwołaniu do Krakowa sejm walnego².

¹ L. Finkel, *Elekcja Zygmunta I. Sprawy dynastii jagiellońskiej i unii polsko-litewskiej*, Kraków 1910, s. 170-190.
² *Ibidem*. Zob. też: *Akta Stanów Prus Królewskich* [dalej: ASPK] t. V, wyd. M. Biskup, Warszawa-Poznań 1973-1974, cz. 1, s. 15.

Od końca wieku XV zwoływanie sejmu walnego poprzedzano ekspedycją tzw. listów sejmowych (*litterae conventuales*). W ich skład wchodziły królewskie listy do Panów Rady „starszych” (*ad maiores consiliarios, senatores*) i „młodszych” (*iuiores*), uniwersały adresowane do ogółu szlachty (*litterae universales*), mandaty do starostów i legatów królewskich na sejmiki. W uniwersałach król wzywał rycerstwo do udziału w sejmikach i wyboru posłów z „pełną mocą stanowienia” (*cum plena potestate*). Do legatów wysyłano ponadto tzw. kredencję, czyli pełnomocnictwo, oraz tekst legacji królewskiej³.

Tego rodzaju dokumenty w odniesieniu do sejmu koronacyjnego z 1507 r. nie zachowały się. Znamy jedynie list króla do rady Miasta Gdańska wysłany z Mielnika z datą 1 stycznia 1507 r., wzywający do przystania posłów na koronację i na sejm walny do Krakowa⁴. Na podstawie tego listu można zasadnie przypuszczać, że uprawnienie do zwołania sejmu koronacyjnego należało do króla-elekta. Odpowiadało to normie prawnej, że wezwanie do udziału w sejmie musiało być więc zawsze dokonywane w imieniu króla⁵.

Nic nie wiemy o przebiegu obrad sejmików przedsejmowych, na których doszło do wyboru posłów ziemskich z poszczególnych województw Korony. Jedyna znana relacja z takiego sejmiku odnosi się do zjazdu stanów Prus Królewskich w Elblągu, w okresie od 30 grudnia 1506 r. do 1 stycznia 1507 r.⁶ Wydelegował on do Krakowa posłów w osobach wojewody pomorskiego Mikołaja Wulkowskiego i kasztelana gdańskiego Mikołaja Szpota⁷. Z późniejszego przebiegu sejmu, a zwłaszcza dzięki znajomości podjętych na nim uchwał, wiadomo, że zebrana na sejmikach szlachta koronna udzieliła posłom pełnej mocy stanowienia (*plena potestas, plena facultas, sufficiens instructio*)⁸. Warunkowało to pomyślny przebieg obrad. Należy zaznaczyć, że *plena potestas* udzielona posłom w sprawach inicjowanych „od tronu”, gdzie zwykle chodziło o sprawy obrony, nie wykluczała ani instrukcji sejmikowych w ogólności, ani ograniczonej mocy (*limitata potestas*)

³ Zob. W. Uruszczak, *Sejm walny koronny w latach 1506–1540*, Warszawa 1980, s. 69–79.

⁴ ASPK V, cz. 1, nr 14, s. 40 – regest.

⁵ Zwoływanie zgromadzeń bez zgody króla stanowiło zbrodnię obrazy majestatu (*crimen laesae maiestatis*). Por. W. Uruszczak, *Korektura praw z 1532 roku. Studium historycznoprawne*, t. II, Warszawa–Kraków 1991, s. 63 i n.

⁶ Por. reces zjazdu Stanów Prus Królewskich w Elblągu w dniach 30 XII 1506 r. – 1 I 1507 r. publik. w ASPK V, cz. 1, nr 13, s. 23–39, a także instrukcję rady Gdańska dla jej posłów na zjazd w Elblągu, *ibidem*, nr 12, s. 21–23.

⁷ Por. reces zjazdu stanów pruskich w Grudziądzu 11 IV 1507 r., na którym posłowie stanów pruskich złożyli sprawozdanie z rozmów z królem i dygnitarzami Korony, ASPK V, cz. 1, nr 33, s. 78.

⁸ Dowodzi tego wzmianka w art. 1 uchwalonych na sejmie konstytucji: *...immo verius totius senatus et nobilitatis, cuius nuntii cum plena facultate ex singulis regni terris ad consultandum nobiscum de futuro statu regni huc convenerant...*, *Volumina Constitutionum Tom I (1493–1549)*, volumen 1 (1493–1526), wyd. S. Grodziski, J. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 1996 [dalej: VC], s. 187–188.

w innych sprawach. Było regułą, że posłowie ziemscy przybywali na sejm z listą tzw. petytów ustawodawczych, czyli próśb do króla i senatu o uchwalenie danej ustawy⁹.

2. W obradach sejmiku koronacyjnego uczestniczyło 34 senatorów¹⁰. Byli wśród nich dwaj metropolici oraz prawie wszyscy biskupi, w łącznej liczbie ośmiu. Wakowało krzesło biskupa kamienieckiego, Jakuba Buczackiego. Licznie stawili się wojewodowie (pięciu z Małopolski oraz siedmiu z Wielkopolski), w gronie których brakowało jedynie wojewodów podolskiego, płockiego i lubelskiego. Znacznie słabiej przedstawiała się frekwencja kasztelanów. Do Krakowa zjechało ich zaledwie jedenastu: dziewięciu z Małopolski oraz tylko dwóch z Wielkopolski. Nie przybyli nawet ci, którzy wcześniej bawili na elekcji w Piotrkowie. Natomiast na sejmie byli obecni wszyscy ministrowie, a więc obydwaj marszałkowie oraz obaj kanclerze, a także podskarbi. Dwóch z nich (to jest podkanclerzy oraz podskarbi) sprawowało równolegle inne godności senatorskie¹¹.

W sejmie – pomimo królewskiego zaproszenia – nie uczestniczyli przedstawiciele Gdańska. Zapowiedzieli to już podczas elekcji w Piotrkowie. W liście pisanym z Piotrkowa, po 8 grudnia 1506 r. do Zygmunta, posłowie Gdańska poinformowali go, że Rada Miasta nie będzie mogła wysłać poselstwa na sejm koronacyjny z powodu niepewnych dróg¹². Stanowisko to Gdańczycanie podtrzymali na wspomnianym już zjeździe w Elblągu, odmawiając partycypacji w pokryciu kosztów poselstwa Prus Królewskich do króla¹³. Najprawdopodobniej był to wybieg spowodowany ukrytym zamiarem nieuczestniczenia we wspólnym poselstwie pruskim. Najbogatsze miasto Rzeczypospolitej preferowało bezpośrednie rozmowy z królem i najwyższymi dostojnikami Korony, upatrując w nich lepszy sposób realizacji swoich interesów. Specjalny wysłannik rady Gdańska do króla, magister Ambroży Storm, dotarł do Krakowa dopiero pod koniec obrad sejmowych – w dniu 23 lutego 1507 r.¹⁴ Jego zadaniem było uzyskanie królewskiego poparcia w szeregu pilnych sprawach¹⁵.

⁹ Zob. W. Uruszczak, *Sejm walny...*, s. 45 i n.

¹⁰ W początkach panowania Zygmunta I w radzie królewskiej zasiadało: 2 arcybiskupów i 7 biskupów, 14 wojewodów, 59 kasztelanów i 5 ministrów – łącznie 87 osób.

¹¹ W sprawie frekwencji senatorów na sejmach Zygmunta I zob. W. Uruszczak, *Sejm walny...*, s. 29–37. Por. też interesujące uwagi Jana Seredyki o znaczeniu badań w tym zakresie zamieszczone w pracy pt. *Parlamentarzyści polscy od końca XV wieku do 1632 roku*, [w:] *Parlamentarzyści polscy od XVI do XX wieku. Stan badań i postulaty*, red. J. Seredyka, współudz. D. Kurpiers-Schreiber, Opole 1999, s. 11–17.

¹² ASPK V, cz. 1, nr 11, s. 19.

¹³ Zob. ASPK V, cz. 1, nr 13, s. 33 i n.

¹⁴ Por. list A. Storma do Rady Gdańska z 28 II 1507 r., ASPK V, cz. 1, nr 18, s. 42–51.

¹⁵ Por. instrukcję rady gdańskiej dla jej posła, ASPK V, cz. 1, nr 17, s. 42–49.

Akta Stanów Prus Królewskich zawierają szereg dokumentów świadczących, że podczas sejmiku koronacyjnego – choć nie na sejmie – król podjął wiele decyzji w sprawach przedłożonych mu przez posła gdańskiego, między innymi: przyznanie Gdańskowi prawa do ścigania i karania rozbójników, wysłania posła królewskiego do księcia pomorskiego. Większość spraw jednak król odłożył do czasu swojego przyjazdu do Prus¹⁶.

3. Koronacja królewska miała miejsce 24 stycznia 1507 r. w Katedrze wawelskiej¹⁷. Następnego dnia rozpoczęły się obrady sejmowe i trwały do 8 marca 1507 r.¹⁸ Nie dysponujemy niestety żadnymi bezpośrednimi relacjami z ich przebiegu. Nie zachowały się ani diariusze (o ile je sporządzono) przedstawiające przebieg tego sejmiku, ani korespondencja jego uczestników, którą w odniesieniu do innych sejmików przekazały *Acta Tomiciana*. Niewiele informacji zawierają Kroniki Josta Decjusza, Marcina Bielskiego czy Bernarda Wapowskiego. Uniemożliwia to odtworzenie przebiegu debat. Można natomiast, na podstawie podjętych przez ten sejmik uchwał, ustalić przedmiot obrad¹⁹.

Zgodnie z pradawnym zwyczajem, król złożył podczas koronacji uroczystą przysięgę potwierdzającą *wszystkie prawa, wszystkie wolności i swobody królestwa, bądź wszystkim wspólnie, bądź każdemu z osobna [...] dane i darowane*²⁰. Tekst tej przysięgi, zgodnej z tradycyjną rotą przysięgi koronacyjnej królów polskich, został włączony do konstytucji wieczystych tego sejmiku²¹, zaś w półtora miesiąca po zamknięciu sejmiku kancelaria królewska wystawiła przywilej potwierdzający prawa pospolite oraz prawa ziem, który w jednobrzmiącej wersji rozesłano do poszczególnych ziem Korony, w celu oblatowania go w grodach²².

4. Zasadniczym celem sejmiku było zaspokojenie potrzeb obrony państwa, co w praktyce oznaczało uchwały podatkowe. Król potrzebował pieniędzy na wojnę z Moskwą. Ostateczny wynik obrad w tym zakresie był zgodny z życzeniami dworu.

¹⁶ ASPK V, cz. 1, nr 18, 19, 21, 23 i in.

¹⁷ Opis koronacji Zygmunta I w kronikach: B. Wapowskiego, *Scriptores Rerum Polonicarum* [dalej: SRP] II, Kraków 1874, s. 72–73, oraz J. Decjusza, *Księga o czasach króla Zygmunta I*, Warszawa 1960, s. 26–27.

¹⁸ *Chronologia sejmów*, nr 15, s. 133. W księgach podkanclerskich Metryki Koronnej ostatni wpis ze wzmianką *in conventione Cracoviensi* nosi datę 18 marca. Zob. *Matricularum Regni Poloniae Summaria* [dalej: MS] IV, 2, 8379.

¹⁹ Dorobek ustawodawczy sejmiku z 1507 r. został zestawiony i opublikowany ostatnio w VC, t. I, vol. 1, s. 185–210.

²⁰ *Corpus Iuris Polonici* [dalej: CIP] III, s. 30–31.

²¹ VC, s. 187.

²² CIP III, nr 17, s. 55.

4.1. Uchwalono *unanymi omnium voto* pobór wiardunkowy (*contributio fertorum*) w kwocie 12 groszy z gospodarstwa o powierzchni 1 łana lub 6 groszy od gospodarstwa półłanowego. Obowiązkowi podatkowemu podlegali chłopci oraz szlachta zagrodowa zwolniona od pospolitego ruszenia, a także wójtowie i sołtysi nie posiadający poddanych chłopów. Ten sam podatek płacili karczmarze zwolnieni od czopowego, młynarze dziedziczni we wsiach oraz Wołosi od każdej setki owiec. Podatek uchwalono tylko na jeden rok. Szlachtę i duchowieństwo pobierających dochody czynszowe obciążono podatkiem w wysokości czwartej części rocznego czynszu. Opodatkowaniu podlegały także wyderkafy, a więc czynsze pobierane z tytułu renty wieczyste²³. Na miasta nałożono na najbliższy rok podatek zwany szosem, płacony od nieruchomości miejskich w wymiarze 2 groszy od 1 grzywny majątku oraz 4 groszy od dochodu wynajmujących się tygodniowo lub kwartalnie na służbę w miastach²⁴. Natomiast na przeciąg najbliższych czterech lat uchwalono podatek od wyszynku piwa, miodu, wina i innych trunków, zwany „czopowem”²⁵. Nałożenie podatków, a zwłaszcza „czwarcizny” od czynszów rodziło u szlachty obawy, aby w przyszłości nie stanowiły one precedensu godzącego w wolności podatkowe. Wymogła ona na królu pisemne zapewnienie w formie osobnego przywileju z 8 marca 1507 r., że uchwalone na sejmie podatki zostały ustanowione nie z przymusu, lecz całkowicie dobrowolnie *pro conservatione tuitioneque reipublicae* i z tego powodu nie derogują one konstytucji pospolitych królestwa²⁶. Mimo tego formalnego królewskiego zapewnienia „czwarcizna od czynszów” wywołała wśród szlachty liczne protesty. Wezwana na pospolite ruszenie w lecie 1507 r. szlachta małopolska odmówiła jej zapłaty²⁷.

Na sejmie debatowano również nad świadczeniami podatkowymi duchowieństwa. Chociaż formalna uchwała nie została podjęta *in conventione generali*, lecz na synodzie duchowieństwa w Kole²⁸, to już na sejmie

²³ CIP III, nr 8, s. 40–42; nr 9, s. 42–43.

²⁴ CIP III, nr 10, s. 44–45. Całkowicie wolną od podatku została czeladź *annuatim serviens*.

²⁵ CIP III, nr 11, s. 46–48.

²⁶ *Exactiones et contributiones fertorum, civiles, ducillorum, quarta pars censum et octava pars decimarum per universos principes consiliariosque spirituales et saeculares ac nuntios terrarum regni nostri pro conservatione tuitioneque reipublicae ac sublevando statu regio nostro institutae et laudatae fuerint, tamen quia eiusmodi exactiones non ex debito seu obligatione, sed de eorum libera spontaneaue voluntate ac mero arbitrio laudarunt et instituerunt, ideo ne in futurum lauda presentia constitutionibus regni communibus praeiudicarent*, CIP III, s. 50.

²⁷ O. Balzer, [w:] CIP III, s. 39–40. Zob. też: A. Wyczański, *Z dziejów reform skarbowo-wojskowych za Zygmunta I. Próby redukcji pospolitego ruszenia*, PH, 1952, t. XLIII, s. 287–304; A. Sucheni-Grabowska, *Monarchia dwu ostatnich Jagiellonów a ruch egzekucyjny*, cz. I: *Geneza egzekucji dóbr*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 23–25.

²⁸ Synod ten został zwolany przez arcybiskupa Andrzeja Różę Borzyszewskiego *pro Ascensionis Domini* (13 V) 1507 r. Por. *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, ed. B. Ulanowski, t. I: *Acta capitulorum Gnesnensis, Posnaniensis et Vladislaviensi*, *Monumenta Medii Aevi Historica* [MMAeH], t. III, Kraków 1894, nr 1013, 1379, 1381.

określono wysokość podatku od kleru. Jak wskazuje na to uchwała synodu, poza wiardunkiem od kmieci ze wsi kościelnych oraz czwartą częścią czynszu, obciążenia duchowieństwa na potrzeby obrony miały objąć ponadto: podwójną kontrybucję (*contributio dupla*) oraz ósmą część wszystkich dziesięcin. Podobnie jak wcześniej szlachta, także duchowieństwo wymogło na królu wydanie specjalnego pisemnego zaręczenia, stwierdzającego, że uchwalenie tych podatków nie może być w przyszłości traktowane jako precedens i nie uszczupli wolności podatkowych duchowieństwa. Dokument ten został wydany w Sandomierzu 24 maja 1507 r.²⁹

Przeznaczeniem uchwalonych na sejmie podatków był zaciąg wojska na obronę granic oraz pomoc dla Wielkiego Księstwa Litewskiego zagrożonego agresją moskiewską. Dodatkowym zabezpieczeniem obrony była konstytucja wojenna, udzielająca królowi zezwolenia na ogłoszenie pospolitego ruszenia szlachty³⁰. Uzupełniono ją zarządzeniem popisu wojennego w poszczególnych województwach. Na oznaczone przez króla miejsca rycerstwo miało się stawić w pełnym rynsztunku bojowym³¹. Od udziału w pospolitym ruszeniu została zwolniona szlachta wielkopolska. W zamian za to jej posłowie zgodzili się, aby przekazać do skarbu królewskiego pobieraną od poddanych każdorazowo w razie wyprawy opłatę zwaną „wojenne” (*solutio bellica*) oraz dodatkowy podatek w wysokości sześciu groszy z łana chłopskiego albo połowy szosu, czyli podatku miejskiego³².

Poza uchwałami podatkowymi, sejm koronacyjny powziął także inne ważne postanowienia w dziedzinie finansów państwowych. Król z senatem, bez udziału posłów ziemskich, uchwalili wprowadzenie tak zwanego „nowego cła” na woły i skóry wołowe wywożone na sprzedaż z kraju³³. Uchwalono także ordynację o biciu nowej monety półgroszowej przez najbliższe cztery lata³⁴. Tego rodzaju akt miał na celu sanację obiegu pieniężnego w Polsce. Od pewnego czasu gospodarka kraju cierpiała wskutek zalewu gorszej monety – półgroszków wybijanych głównie na Śląsku.

4.2. Plon ustawodawczy sejmu koronacyjnego Zygmunta I stanowiły jeszcze inne ważne konstytucje wieczyste, liczące w swej pełnej wersji w druku urzędowym z 1507 r. łącznie 27 artykułów³⁵. Ich treść dowodzi, że w znacznej części inicjatywa prawodawcza pochodziła od szlachty, choć nie można

²⁹ CIP III, nr 30, s. 74–75.

³⁰ Jej tekst nie zachował się. Była to – jak przypuszczał O. Balzer – konstytucja czasowa (*constitutio temporalis*), zob. CIP III, s. 53.

³¹ CIP III, nr 14 i 15, s. 51–55.

³² CIP III, nr 34, s. 81.

³³ CIP III, nr 20, s. 61–62.

³⁴ CIP III, nr 21, s. 62–64.

³⁵ CIP III, nr 6 i 7; VC, s. 187–196. Numeracja artykułów pochodzi z tego ostatniego wydania.

wykluczyć aktywnej roli senatu na tym polu. Dowodzi tego wzmianka w jednym z artykułów w brzmieniu: *...petitionibus baronum et nobilium regni nostri annuentes*³⁶.

Na wstępie konstytucji zamieszczono artykuły zawierające potwierdzenie i uzupełnienie ustaw Jana Olbrachta i Aleksandra z lat 1496, 1504 i 1505. Chodziło tutaj między innymi o potwierdzenie „wieczności” wpisów w księgach sądowych (art. 3); opatrzenia kanclerzy i sekretarza wielkiego (art. 4); wolności celnych dla szlachty (art. 5); czasu wypowiedzenia służby (art. 7); objęcia trybem nadzwyczajnego pozywania przez starostów „na skargę” (*ad quaerelam*), stosowanego w procesach o wybicie z posiadania, także w sprawach o pozbawienie posagu (art. 8). Pozostałe artykuły zawierały przepisy nowe, jakkolwiek tylko nieliczne miały charakter reformatorski i odzwierciedlały szerszą myśl polityczną czy prawną ich inicjatorów, a w szczególności najwybitniejszej postaci na ówczesnej scenie politycznej – kanclerza Jana Łaskiego.

Odbiciem, ujawnionych już na sejmie elekcyjnym w 1506 r., projektów Łaskiego zreformowania sądownictwa królewskiego, był artykuł 19 o ustanowieniu przy królu dwóch audytorów sądowych, „znawców prawa” (*iurisperiti auditores*), jednego świeckiego i drugiego duchownego. Mieli oni *sluchać skarg i te urzędnikom kancelaryjej Królestwa naszego wiernie winni odnosić*³⁷. To ta konstytucja dała asumpt do powstania specjalnego sądu królewskiego, zwanego w przyszłości sądem referendarskim³⁸.

Nowatorski charakter miał także art. 13, określony jako „ustawa wieczysta” (*statutum perpetuum*), ustanawiający zasadę, że jeden z kanclerzy musi być osobą świecką. Ze względu na rolę kanclerzy w rządach państwem, przepis ten miał duże znaczenie. Powoływanie osób duchownych na stanowisko kanclerzy było w Polsce zadawnioną praktyką. *Często radziłem* – pisał w 1454 r. w liście do Kazimierza Jagiellończyka, kardynał Zbigniew Oleśnicki – *aby na urzędy dworu twego, a mianowicie do kancelarii, mężów mądrych, dojrzałych i czynnych wybierał [...]. Racz WKM przy wyborze na taki urząd dobrze się zastanowić i wyszukać męża uczonego, dojrzałego i mądrego, a przede wszystkim duchownego [...], ponieważ, jeżeli prawdę mam powiedzieć, urzędu tego nigdy ludzie świeccy z korzyścią dla Waszej Królewskiej Mości i państwa wykonywać nie mogą, bo zajęci swymi prywatnymi sprawami, nie mogą oddawać się sprawom publicznym. A i ojciec Wasza Królewska Mość tak samo czynił.* Obowiązek nominacji świeckich na godności kanclerskie wiązał się w praktyce z ograniczeniem swobody króla w doborze swoich najbliższych współpracowników.

³⁶ VC, s. 190, art. 13.

³⁷ CIP, nr 6, s. 34, art. 19; VC, s. 192, art. 19.

³⁸ Zob. J. RaŃacz, *Sąd referendarski koronny. Z dziejów obrony prawnej chłopów w dawnej Polsce*, Poznań 1948, s. 2–11; J. Matuszewski, *W sprawie genezy sądu referendarskiego*, CPH 1954, t. VI, s. 353–357.

Poważne konsekwencje mógł mieć także artykuł 10: *De publicis pecuniis dispensandis et conservandis*, ograniczający swobodę króla w szafowaniu dochodami publicznymi. Decyzje w tym zakresie miały zapadać przy współdziałaniu senatorów, a to *panów radnych, którzy natenczas z nami albo z potomki naszymi będą oraz panów onej ziemie, w której słuszny przyda się czas opatrzenia pożytku pospolitego*³⁹. Jednocześnie konstytucja zagroziła surowym karaniem za zbrodnię *kradzieży mienia publicznego (fraus et peculatus)* tym, którzy dopuściliby się jakiegokolwiek bądź zagarnięcia dochodów skarbowych (*wziął, uchwycił albo którymkolwiek sposobem na potrzeby własne obrócił*)⁴⁰. Wypada w tym miejscu wyjaśnić, że *peculatus* było jednym z najcięższych znanych prawu rzymskiemu przestępstw kryminalnych⁴¹. Konstytucja sejmowa z 1507 r. *O chowaniu skarbu publicznego* stanowiła więc przejaw recepcji rzymskiej konstrukcji prawnej *peculatus* do prawa polskiego⁴².

Pozostałe artykuły zawarte w uchwalonych przez sejm koronacyjny z 1507 r. konstytucjach wieczystych stanowiły już to przypomnienie dawniejszych norm, których skuteczna egzekucja najprawdopodobniej szwankowała, już to były doraźną i z reguły wycinkową regulacją określonych stosunków społecznych czy gospodarczych.

Liczną grupę stanowiły przepisy dotyczące handlu, wydane z pewnością na żądanie posłów ziemskich. Należały do nich: nakaz przestrzegania tzw. taks wojewodzińskich, czyli rozporządzeń ustalających ceny maksymalne oraz obowiązujące miary towarów sprzedawanych w miastach (art. 14); polecenie zachowywania zwyczajowych miar sukna (art. 15); potwierdzenie swobody handlu na jarmarkach (art. 20). Ten ostatni artykuł zakazywał ponadto mieszczanom poznańskim korzystania z przywileju wyłączności prowadzenia handlu na terenie ich rodzimego miasta. Zakazano także odbywania targów we wsiach (art. 23). Ustalono równość wag i miar (art. 24).

Wynikiem skarg szlachty na dzierżawców dóbr królewskich był przepis dopuszczający do równego korzystania z rzeki rozgraniczającej dobra królewskie i szlacheckie wszystkich mieszkających po jej obu brzegach (art. 16). Troskę o bezpieczeństwo i porządek publiczny ujawniały konstytucje nakazujące starostom należyłą dbałość o sprawowanie urzędu (art. 12) – analogicznie jak sędziom grodzkim i burgrabiom. W odniesieniu do tych ostatnich ustanowiono zasadę osiadłości w ziemiach, w których pełnili swoje urzędy (art. 22). Zaostrzono też bardzo znacznie kary za pogwałcenie miru

³⁹ CIP III, nr 6, s. 32.

⁴⁰ VC, s. 190, art. 10 (9).

⁴¹ Por. Digesta 48, 13, 1–3. Zob.: *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, red. W. Wołodkiewicz, Warszawa 1986, s. 115; W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 194.

⁴² Zob. W. Uruszczak, *Korektura praw...*, t. II, s. 70.

zgrupowań publicznych przez wtargnięcie zbrojnie na sejmy, sejmiki czy sądy. Sprawcy mieli podlegać karze gardła i konfiskaty majątku (art. 18)⁴³. Powyższe przepisy służyły umocnieniu państwa i zapewnieniu większej skuteczności jego aparatu władzy. W następnych miesiącach były one wprowadzane w życie na drodze królewskich mandatów kierowanych do starostów i wojewodów.

5. Niewiele wiadomo na temat odbywanych na sejmie w 1507 r. narad króla i senatu w przedmiocie spraw zagranicznych. Ponieważ trwała wojna z Mołdawią, wywołana w 1506 r. najazdem hospodara Bohdana, zdecydowano się na wysłanie do niego poselstwa. Wspólnym posłem Polski, Czech i Węgier miał zostać Stefan Teleky – poseł króla Władysława Węgierskiego⁴⁴. Podjęto też decyzję o poselstwie do króla Węgier. Na jego czele stanęli biskup poznański Jan Lubrański oraz marszałek koronny Stanisław Chodecki. W skład poselstwa weszli nadto: kanclerz Jan Łaski oraz Krzysztof Szydłowiecki⁴⁵. Posłowie polscy mieli między innymi odbyć rozmowy w sprawie banicji miast pruskich Gdańska i Torunia, ogłoszonej przez króla niemieckiego Maksymiliana I⁴⁶.

Na sejmie w senacie debatowano także nad możliwością zakończenia sporu z Krzyżakami. Wielki Mistrz Zakonu wystosował do Zygmunta I list z gratulacjami objęcia tronu w Polsce. Prosił w nim o spotkanie pełnomocników obu stron albo o zgodę na rozjemstwo księcia saskiego Jerzego⁴⁷. Sejm krakowski nie wyraził na to zgody i zdecydował wezwać Wielkiego Mistrza do złożenia w Poznaniu 6 grudnia 1507 r. hołdu lennego. Do jego przyjęcia w imieniu polskiego króla wyznaczono Łukasza Watzenrodego i Ambrożego Pampowskiego⁴⁸.

W czasie sejmiku, równoległe z obradami senatu i posłów, król odbywał w asyście senatorów sądy sejmowe. Ferowane przez niego wyroki zostały uwiecznione w Metryce Koronnej pod datami 7, 9, 14, 23, 27 lutego oraz 6 marca 1507 r.⁴⁹

⁴³ Zob. A. Lityński, *Ochrona sejmików w polskim ustawodawstwie karnym XVI–XVIII w.*, Przegląd Prawa i Administracji [Wrocław] 1976, (=Acta Universitatis Wratislaviensis nr 307), t. VII, s. 229 i n.; tenże, *Przestępstwa polityczne w polskim prawie karnym XVI–XVIII wieku*, Katowice 1976, s. 97; W. Uruszczak, *Korektura praw...*, t. II, s. 76.

⁴⁴ *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochonic. Część ostatnia czasy podługoszkowe obejmujące (1480–1535)*, wyd. J. Szujski, SRP II, Kraków 1874 [dalej: Wapowski], s. 73; *Acta Tomicianiana. Epistolae, legationes, responsa, actiones, res gestae Serenissimi principis Sigismundi eius nominis primi, regnis Poloniae [...] per Stanislaum Górski [...] collectae*, t. I, Poznań 1852, s. 15.

⁴⁵ Wapowski, s. 74.

⁴⁶ ASPK V, cz. 1, nr 35, s. 79–80.

⁴⁷ W. Pocięcha, *Geneza hołdu pruskiego (1466–1525)*, Gdynia 1937, s. 32.

⁴⁸ *Ibidem*. Tekst instrukcji w rękopisie Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, nr 1594.

⁴⁹ MS IV, 1, nr 9, 13, 14, 33, 39, 77, 78, 79.

6. Oceniając dorobek Sejmu koronacyjnego z 1507 r., wypada stwierdzić, że był on sejmem bardzo udanym. Świadczył o kredycie zaufania, jaki u progu panowania nowo wybrany monarcha uzyskał od poddanych, gotowych do znacznych finansowych ofiar na potrzeby wspólnej obrony. Konstytucje wieczyste były zapowiedzią ważnych reform w dziedzinie sądownictwa, finansów publicznych, bezpieczeństwa. Odzwierciedlały zarazem niedwuznacznie trendy przemian ustrojowych ku wzmocnieniu pozycji prawnej szlachty kosztem innych stanów.

7. [A n e k s]

Senatorowie obecni na sejmie koronacyjnym w 1507 r.⁵⁰

Arcybiskupi:

1. arcybiskup gnieźnieński Andrzej Borzyszewski,
2. arcybiskup lwowski Bernard Wilczek.

Biskupi:

1. krakowski Jan Konarski,
 2. wrocławski Wincenty Przerembski,
 3. poznański Jan Lubrański,
 4. płocki Erazm Ciołek,
 5. przemyski Maciej Drzewicki, podkanclerzy koronny,
 6. chełmski Mikołaj Kościelecki;
- Nieobecny: biskup kamieniecki Jakub Buczacki.

Wojewodowie:

1. kasztelan krakowski Spytek Jarosławski z Jarosławia,
2. poznański Jan z Szamotuł,
3. krakowski Jan Feliks Szram Tarnowski,
4. sandomierski Mikołaj Kamieniecki, starosta sandomierski i krakowski, hetman wielki,
5. kaliski Mikołaj Gardzina z Lubrańca, starosta łęczycki,
6. sieradzki Ambroży Pampowski, starosta Malborski,
7. łęczycki Jarosław Łaski,
8. brzeski Mikołaj Kościelecki,
9. inowrocławski Mikołaj Kretkowski,
10. ruski Jan Amor Tarnowski,

⁵⁰ Obecność senatorów na sejmie na podstawie wykazów świadków w dokumentach królewskich wystawionych w czasie sejmu 1507 r., opublikowanych w CIP III, nr 6, s. 29, 35–36, oraz w VC, s. 195–196. Do identyfikacji nazwisk posłużyła publikacja: *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, t. I–X, Kórnik 1990–1992; *Urzednicy województwa podolskiego XV–XVIII wieku (powiaty czerwonogrodzki, kamieniecki, latyczowski. Spisy)*, oprac. K. Przyboś, Kraków 1994.

11. rawski Prandota z Trzciany,
 12. bełzki Stanisław Kmita z Wiśnicza;
- Nieobecni wojewodowie: podolski, lubelski, płocki.

Kasztelanowie:

1. sandomierski Jakub Szydłowiecki, podskarbi koronny,
2. kaliski Jan Jarand z Brudzowa,
3. wojnicki Jakub Sieklucki,
4. wiślicki Piotr Szafraniec z Pieskowej Skały, starosta radomski i sochaczewski,
5. lwowski Otto Chodecki z Chodcza,
6. sądecki Jan Łukasz Ślupecki,
7. biecki Jan Jordan z Zakliczyna, starosta oświęcimski,
8. radomski Stanisław Szafraniec Młodziejowski,
9. zawichojski Marcin Skotnicki z Bogorii,
10. małogojski Jan Bohotnicki z Oleśnicy,
11. rawski Piotr Niemigłowski;

Kasztelanowie nieobecni: poznański, gnieźnieński, sieradzki, łęczycki, brzeski, inowrocławski, kamieniecki, lubelski, bełski, płocki, międzyrzecki, rogoziński, ładzki, śremski, żarnowski, wieluński, przemyski, halicki, sanocki, chełmski, dobrzyński, połaniecki, przemęcki⁵¹, krzywieński, czchowski, nakielski, rozpierski, biechowski, bydgoski, brzeziński, kruszwicki⁵², oświęcimski, kamieński, spycimierski, inowłocki, kowalski, santocki, sochaczewski, gostyński, raciąski, lubaczowski, konarski sieradzki, konarski łęczycki, konarski kujawski.

Ministrowie nie sprawujący innych godności senatorskich:

1. marszałek wielki Stanisław Chodecki, starosta lwowski i kamieniecki,
2. kanclerz wielki Jan Łaski,
3. marszałek nadworny Stanisław Jarocki⁵³.

⁵¹ W czasie sejmu, 14 II 1507 r. król nominował kasztelanem przemęckim Hieronima Rozrazowskiego, MS IV, 2, 8319.

⁵² Wakująca po przejściu Andrzeja Oporowskiego na kasztelanię brzeską, kasztelania kruszwicka została 19 II 1507 r. oddana Jakubowi Oporowskiemu. Zob. MS IV, 2, 8326.

⁵³ Na liście świadków w konstytucjach sejmu z 1507 r. figurują ponadto: starosta generalny wielkopolski Jan Zaremba Kalinowski oraz sekretarz wielki Wojciech Górski (VC, s. 196).